

İsmayilov Telman Mübarək oğlu,

Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin “Cinayət hüququ, cinayət prosesi, kriminalistika və məhkəmə ekspertizası” ixtisası üzrə II kurs magistrantı

E-mail: telman.ismayilov.03@outlook.com

UOT 343.43

DOI: <https://doi.org/10.30546/2218-9130.045.2026.392>

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QÜVVƏDƏ OLAN CİNAYƏT QANUNVERİCİLİYİNDƏ PSIXİ ZORAKILIQLA TÖRƏDİLƏN CİNAYƏTLƏRDƏ HƏDƏNİN NÖVLƏRİ

Açar sözlər: psixi zorakılıq, psixi zorakılıqla törədilən cinayətlər, hədə, hədənin növləri, şəxsin üzərində zor göstərməklə hədələmə, rüsvayedicə məlumatların yayılması ilə hədələmə, əmlakı tələf etmə hədəsi.

Ключевые слова: психическое насилие, преступления, совершенные с применением психического насилия, угрозы, виды угроз, угрозы применения силы в отношении человека, угрозы распространения порочащих сведений, угрозы уничтожения имущества.

Keywords: psychological violence, crimes committed with psychological violence, threat, types of threats, threat of using violence against a person, threat of disseminating defamatory information, threat of destruction of property.

İlk olaraq, onu qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının hazırda qüvvədə olan 1999-cu il Cinayət Məcəlləsi (bundan sonra qısaça olaraq AR CM adlandırılacaqdır) bir sıra ictimai təhlükəli əməllərin psixi zorakılıqla törədilməsini ya əsas tərkiblərdə, ya da ağırlaşdırıcı tərkiblərdə nəzərdə tutur [4]. Bu, cinayət hüququnda psixi zorakılıqla törədilən cinayətləri

obyektiv cəhətdən mürəkkəb tərkibli cinayətlər kimi hesab etmək olar. Yəni haqqında bəhs edilən cinayətlərin obyektiv cəhətini təşkil edən əməllər hədələmə ilə birləşmiş hərəkətlərdən ibarət olur. Başqa sözlə, bu əməllər, bir tərəfdən, əmlak xarakterli hərəkətlər etməyi tələb etmədən ibarət olduğu halda, digər tərəfdən də, psixi zorakılıq (hədə) göstərməkdən ibarətdir. Göründüyü kimi, burada həmin tələb özgənin əmlakı, əmlaka olan hüququnu ələ keçirməyə, yaxud zərərçəkmiş şəxsin təqsirkarın xeyrinə müəyyən əmlak xarakterli hərəkətlər etməsinə nail olmağa yönəlmişdir. Belə tələb qanunda nəzərdə tutulmuş hədələmə üsulları ilə birlikdə ifadə olunur və istənilən üsulla (şifahi və ya yazılı, telefonla və ya faksla, poçtla və s.) irəli sürülə, eləcə də istənilən şəxsə yönələ bilər. Özü də bu tələb, adətən, gələcəyə yönəlmiş olur. Məsələn, belə əməllərə nümunə olaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 182.2.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2011-ci il 21 oktyabr tarixli Qərarında da göstərildiyi kimi, bəzi hallarda, hədə-qorxu ilə tələb etmə zamanı əmlak tələbi hədələmə ilə müşayiət olunmaya da bilər. Bu zaman, təqsirkar zərərçəkmiş

şəxs və ya onun yaxınları üçün obyektiv mövcud olan təhlükəyə əsaslanaraq tələb irəli sürür və bildirir ki, müəyyən mükafat müqabilində bu təhlükə aradan qaldırıla bilər [3].

O.R.Aslanov qeyd edir ki, ümumiyyətlə, psixi zorakılıqla törədilən cinayətlərdə psixi zorakılıq, adətən, hədədə ifadə olunur və belə zorakılıq zərərçəkmiş şəxsi təqsirkarın tələbini yerinə yetirməyə məcbur etmək üçün onun psixikasına təsir etməyin üsulu və ya vasitəsi kimi çıxış edir. Ancaq qanunverici hədənin (psixi zorakılığın) intensivliyi barədə heç nə demir və bu səbəbdən də o, istənilən – döymək hədəsindən tutmuş öldürmək hədəsinədək ola bilər. Məlum olduğu kimi, zorakılıq tətbiq etmək hədəsi gələcəyə yönəlmiş olur və burada, hədənin dərhal həyata keçirilməsi psixi zorakılığı fiziki zorakılığa çevirir [1, s. 252].

Beləliklə, qüvvədə olan AR CM-in əksər maddələrinin dispozisiyalarından irəli gələrək, cinayət hüququnda psixi zorakılıqla törədilən əməllərdə hədənin, adətən, 3 növü müəyyən olunmuşdur:

1. Zərərçəkmiş şəxsin və ya onun yaxın qohumlarının şəxsiyyəti üzərində zor göstər-məklə hədələmə. Belə hədənin xarakteri bəzən tam konkretləşdirilmir. Belə ki, burada, bəzən həyat və ya sağlamlıq üçün təhlükəli olan və ya olmayan zor tətbiqi hədəsi deyil, ümumiyyətlə, zor tətbiqi hədəsi nəzərdə tutulmuşdur. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Əmlakı zorla tələb etmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 1998-ci il 25 dekabr tarixli 2 nömrəli Qərarında, məsələn, hədə-qorxu ilə tələb etməyə məxsus zor tətbiqinin soyğunçuluq və quldurluq zamanı tətbiq edilən zor tətbiqi ilə müqayisə edilmə üsulu onu göstərir ki, hədə-qorxu ilə tələb etmənin mənasında zor tətbiqi hədəsi həm soyğunçuluğa, həm də quldurluğa xas olan zor tətbiqi hədəsini əhatə edir [2]. Başqa sözlə desək, AR CM-in 182.1-ci maddəsinin mənasında zor tətbiqi hədəsi dedikdə,

öldürmək, sağlamlığa hər hansı dərəcəli xəsarət vurmaq, döymək, işgəncə vermək, habelə oğurlamaq və ya girov götürməklə hədələmə, hətta cinsi xarakterli hərəkətlərin ediləcəyi ilə hədələmə nəzərdə tutulur. Bu zaman edilən hədənin əlavə olaraq AR CM-in 134-cü maddəsi ilə tövsiyə tələb olunmur. Lakin zor tətbiqi hədəsi icra olunduqda, əməl AR CM-in 182.1-ci maddəsinin əhatəsindən çıxır və 182.2.3-cü maddəsi (zor tətbiq etmə ilə törədildikdə) ilə tövsiyə edilir.

2. Rüşvayedicə məlumatların yayılması hədəsi. Belə hədə zərərçəkmiş şəxsin və ya onun yaxın qohumlarının şərəf və ləyaqətinə xələl gətirə biləcək rüşvayedicə məlumatların gələcəkdə tələbin yerinə yetirilmədiyi halda yayılacağını nəzərdə tutur. Yayma dedikdə, hər bir halda, həmin arzuolunmaz məlumatların üçüncü şəxslərə bildirilməsi anlaşılır. Ümumiyyətlə, zərərçəkmiş şəxsin və ya onun yaxın qohumları haqqında rüşvayedicə məlumatlar yayma hədəsi şantaj adlanır. Rüşvayedicə məlumatlar yayılması şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətinə zərər yetirə bilən istənilən məlumatlardır. Belə məlumatların həqiqi, şişirdilmiş, yaxud uydurma və ya yalan olması isə heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Burada əsas olan odur ki, həmin məlumatların yayılması təqsirkarın fikrincə zərərçəkmiş şəxsin şərəf və ləyaqətinin ləkələnməsinə səbəb ola bilər və təqsirkar belə məlumatların gizli qalmasının zərərçəkən üçün vacib olduğunu bilir. Eləcə də həmin məlumatların nə dərəcədə rüşvayedicə olması və onların yayılmasının şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətinə hansı dərəcədə zərər yetirəcəyi zərərçəkmiş şəxsin subyektiv qavramasından asılıdır. Qeyd edək ki, rüşvayedicə məlumatlar zərərçəkmiş şəxsin, yaxud onun yaxın qohumlarının şəxsi, ailə sirrini təşkil edən, ya da onların keçmişinə aid olan, gizli qalması vacib olan, habelə açıqlanması şərəf və ləyaqətin ləkələnməsinə səbəb olacaq hər hansı bir məlumat ola bilər ki, zərərçəkmiş şəxs həmin məlumatları gizli saxlamağa çalışır, onları yay-

ma hədəsi isə təqsirkar tərəfindən zərərçəkmiş şəxsdən nələrisə əldə etməyə nail olmaq məqsədi ilə istifadə olunur [1, s. 253].

Bir qrup müəlliflərin fikrincə, AR CM-in 182.1-ci maddəsində yalnız “rüsvayedicı məlumatların” nəzərdə tutulması qanunvericiliyin qüsuru kimi qiymətləndirilmişdir. Belə ki, şəxsin mənafeyi təkcə şərəf və ləyaqətin ləkələnməsinə səbəb olan məlumatlarla deyil, onun işgüzar nüfuzunu hörmətdən salan, peşə və ya kommersiya fəaliyyətinə xələl gətirən, bununla da maddi ziyan vuran istənilən digər informasiyanın açıqlanması nəticəsində pozula bilər. Buna görə də, maddədə “rüsvayedicı və ya ifşaedici məlumatların yayılması hədəsi” kimi konstruksiyadan istifadə etmək zəruridir [5, s. 256-257].

Qeyd edək ki, məlumatların həqiqi, yaxud yalan olması əməlin hədə-qorxu ilə tələb etmə kimi tövsif olunması üçün əhəmiyyətli olmasa da, böhtan xarakterli məlumatların yayıldığı halda, əməl AR CM-in 147-ci maddəsi (“Böhtan”) ilə, təhqir xarakterli məlumatların yayılması halında, 148-ci maddəsi (“Təhqir”) ilə, cinayət törətməkdə yalan ittiham edildikdə isə, 296-cı maddə (“Bilə-bilə yalan xəbərçilik etmə”) ilə cinayətlərin məcmusu qaydasında tövsif olunmalıdır. Bu zaman məlumatlar istənilən mənbədə – məsələn, radio, televiziya, qəzet, internet elektron resursları, yaxud digər media vasitələrində, – istənilən üsulla, məsələn, ictimai çıxışlar, ara söhbətlər, mətbuatda məqalələr, fotolar dərc etdirməklə, yaxud hər hansı şəxslər dairəsinə,

məsələn, ümumilikdə ictimaiyyətin nəzərinə çatdırmaqla və ya konkret şəxslərə bildirməklə və s. açıqlana bilər ki, bunların da heç biri əməlin tövsifi zamanı əhəmiyyət daşımır.

3. Əmlakı tələf etmə hədəsi zərərçəkmiş şəxsə və ya onun yaxın qohumlarına məxsus olan hər hansı bir əmlakın hər hansı bir üsulla məhv ediləcəyinə dair bildirişdir. Ümumiyyətlə, burada, tələf etmə dedikdə, əmlaka elə təsir etmə başa düşülür ki, bunun nəticəsində də əmlakın mövcudluğuna ya son qoyulur, yaxud da o, tam yararsız vəziyyətə gətirilir. Bunlara, məsələn, aşağıdakılar aid ola bilər: mənzil, ticarət və ya istehsal obyektinin, avtomobil, texnika, avadanlıq və ya qurğuların yandırılması, partladılması, dağıdılması və ya məhv edilməsi və s. Bu barədə ədəbiyyatlarda bəzən qeyd edilir ki, bu konstruksiya AR CM-in 182.1-ci maddəsində “əmlakı məhv etmə və ya korlama hədəsi” kimi nəzərdə tutulmalı idi. Çünki hədədə əmlakın tam məhv edilməsi deyil, onun korladılması da ifadə oluna bilər. Məsələn, bahalı avtomobilin banını cizmaq və ya üstünə kimyəvi maddələr atmaqla böyük məbləğdə zərər vurmaq mümkündür. Lakin bu halda, avtomobil tələf olmur [5, s. 257].

Əmlakı tələf etmə hədəsi icra edildikdə, yəni zərərçəkmiş şəxsin, yaxud onun yaxın adamlarının və ya yaxın qohumlarının əmlakı qəsdən məhv (tələf) edildikdə isə, əməl AR CM-in 186-cı maddəsi (“Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə”) ilə cinayətlərin məcmusu qaydasında tövsif olunmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Aslanov O.R. Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər: Dərslik. – Bakı: Mütərcim, – 2021. – 344 s.
2. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Əmlakı zorla tələb etmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 25 dekabr 1998-ci il tarixli 2 nömrəli Qərarı: [Elektron resurs] /URL: www.e-qanun.az/framework/17805 –
3. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 182.2.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 21 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərarı: [Elektron resurs] /URL: www.e-qanun.az/framework/22527
4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi // Azərbaycan Respublikasının 30 dekabr 1999-cu il tarixli 787-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir: [Elektron resurs] /URL: <http://www.e-qanun.az/framework/46947>
5. İmanlı M.N. Mülkiyyət əleyhinə edilən cinayətlər. – Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğulları, – 2007. – 380 s.

Исмаилов Тельман Мубарак оглу,
магистрант II курса по специальности «Уголовное право,
уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза»
юридического факультета Бакинского государственного университета

**ВИДЫ УГРОЗ ПРИ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ, СОВЕРШАЕМЫХ С ПРИМЕНЕНИЕМ
ПСИХИЧЕСКОГО НАСИЛИЯ В ДЕЙСТВУЮЩЕМ УГОЛОВНОМ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

РЕЗЮМЕ

В статье в общих чертах рассматриваются преступления, совершаемые с применением психического насилия в действующем уголовном законодательстве Азербайджанской Республики, на примерах отдельных преступлений рассказывается о том, в чем заключается предусмотренное в них психическое насилие, в каких направлениях оно применяется. С этой точки зрения, исходя из требований диспозиции большинства статей Уголовного кодекса 1999 года, указывается, что в уголовном праве в деяниях, совершаемых с применением психического насилия, обычно выделяют 3 вида угроз: угрозы применения силы против личности потерпевшего или его близких родственников, угрозы распространения позорящих сведений и угрозы уничтожения имущества.

Кроме того, существо и содержание психического насилия (угрозы) уточняются путем обращения к мнениям, высказанным различными авторами в юридической литературе о видах угроз, существующих в уголовном праве при совершении преступлений с применением психического насилия.

Ismayilov Telman Mubarak,
Master's student of the II year in the specialization of
Criminal Law, Criminal Procedure, Criminalistics and
Forensic Examination, Faculty of Law, Baku State University

**TYPES OF THREATS IN CRIMES COMMITTED WITH PSYCHOLOGICAL VIOLENCE
UNDER THE CURRENT CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

SUMMARY

The article generally discusses crimes committed with psychological violence under the current criminal legislation of the Republic of Azerbaijan, explains what constitutes the psychological violence envisaged therein and, through the example of separate crimes, examines the directions toward which it is directed. From this point of view, proceeding from the requirements of the dispositions of most articles of the Criminal Code of 1999, it is indicated that in criminal law three types of threat are usually distinguished in acts committed with psychological violence: threat of using violence against the personality of the victim or his/her close relatives, threat of disseminating defamatory information, and threat of destruction of property.

In addition, with reference to the opinions expressed by various authors in legal literature regarding the types of threats existing in crimes committed with psychological violence in criminal law, clarification is also provided on the essence and content of psychological violence (threat).

Redaksiyaya daxilolma tarixi: 15.03.2026
Təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 18.04.2026
Çapa qəbul olunma tarixi: 22.04.2026